

ROCZ NIK LUBUS KI

35

SPOJRZENIA NA POGRANICZA DAWNIEJ
I DZIŚ. BUDOWANIE TOŻSAMOŚCI
NA POGRANICZACH

ROCZNIK LUBUSKI

LUBUSKIE TOWARZYSTWO NAUKOWE

**ROCZNIK
LUBUSKI
Tom 35, część 1**

**SPOJRZENIA NA POGRANICZA DAWNIEJ
I DZIŚ. BUDOWANIE TOŻSAMOŚCI
NA POGRANICZACH**

Pod redakcją
Bogumiły Burdy
Małgorzaty Szymczak

Zielona Góra 2009

REDAKTOR NACZELNY

Bogdan Idzikowski

KOLEGIUM REDAKCYJNE

Mirosław Chałubiński, Marian Eckert
Żyvia Leszkowicz-Baczyńska, Leszek Gołdyka
Edward Hajduk, Zbigniew Izdebski
Krystyna Janicka, Tomasz Jaworski
Barbara Kołodziejska, Zbigniew Kurcz (Wrocław)
Jan Kurowicki, Wojciech Strzyżewski
Andrzej Toczewski, Zdzisław Wołk
Sekretarz: Ewa Narkiewicz-Niedbalec

RECENZENCI

dr hab. Grażyna Pańko, prof. UW
dr hab. Tomasz Nodzyński, prof. UZ

REDAKCJA WYDAWNICZA

Aldona Reich

SKŁAD KOMPUTEROWY

Gracjan Głowacki

PROJEKT OKŁADKI

Witold Michorzewski

ISSN 0485-3083

Wydanie publikacji dofinansowane przez:
Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego
Województwo Lubuskie
Miasto Zielona Góra
Uniwersytet Zielonogórski.

© Copyright by Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra 2009

Druk: „Rob-Graf” Studio Graficzno-Wydawnicze, Zielona Góra

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
POGRANICZA W PERSPEKTYWIE DZIEJOWEJ	
ADAM KUCHARSKI	
Europejskie pogranicza Hiszpanii w oczach polskich podróżników, dyplomatów i żołnierzy (XVI-XIX w.)	11
MARIA BARBARA TOPOLSKA	
Znaczenie polskiego wschodniego pogranicza kulturowego dla poszerzania zasięgu zachodniej cywilizacji w XVI-XIX w.	35
PAWEŁ SIERŻĘGA	
Litwa w sarmackiej myśli historycznej doby oświecenia	51
ANDRZEJ STROYNOWSKI	
Elita polityczna Wielkopolski w epoce stanisławowskiej	69
GRAŻYNA WYDER	
Działalność edukacyjna kobiet-Polek w Wielkim Księstwie Poznańskim w drugiej połowie XIX wieku jako czynnik kształtowania świadomości narodowej	85
STEFAN KONSTAŃCZAK	
Jak może trwać pojęcie Ojczyzny w świadomości narodowej bez istnienia własnego państwa? Koncepcja rozczłonii Ojczyzny Karola Libelta	101
EWELINA LESISZ	
Huculszczyzna jako „mała Ojczyzna” w polskiej świadomości galicyjskiej na przełomie XIX i XX wieku	115
FRANTIŠEK ČAPKA	
Powojenne osiedlanie pogranicza ziem czeskich po drugiej wojnie światowej i jego nowy kształt	127
MACIEJ FIC	
Wpływ ludności napływowej na funkcjonowanie szkolnictwa województwa śląskiego w latach 1945-1950	135
RADOSŁAW DOMKE	
Migracje ludności na Ziemiach Odzyskanych w latach 1945-1948	149
ROBERT SKOBELSKI	
Początki zatrudnienia polskich kobiet w NRD (1965-1971)	159

WSPÓŁCZESNOŚĆ I TOŻSAMOŚĆ NA POGRANICZU

MAŁGORZATA SKOTNICKA

Integracja kulturalna Euroregionu Nysa (pogranicze polsko-czesko-niemieckie) na przełomie XX i XXI wieku na przykładzie „Nowin Jeleniogórskich” i innych źródeł 173

KATARZYNA RUHLAND

Mała ojczyzna ponad granicą? Cienie przeszłości, wspólne inicjatywy kulturalne i edukacyjne oraz plany na przyszłość w polskim Zgorzelcu i niemieckim Görlitz 189

BOGUMIŁA BURDA

Pojęcie regionu ojczystego, regionów świata, „dużej” i „małej” Ojczyzny na przykładzie Dolnego Śląska 201

GERARD KOSMAŁA, WALDEMAR SPALLEK

Górny Śląsk – przypadek szczególnego pogranicza 217

BARBARA TECHMAŃSKA

Jestem stąd, więc... – poczucie tożsamości mieszkańców ziemi lubińskiej i polkowickiej 235

JAROSLAV VACULÍK

Wołyń – poszukiwania tożsamości wśród ludności 245

BOHDAN HALCZAK

„Mała” i „duża” ojczyzna Łemków 251

Recenzje i omówienia 263

WSTĘP

We współczesnym świecie, obok zachodzących procesów globalizacji od wielu lat daje się zauważyć drugi nurt – poszukiwania własnej tożsamości poprzez odwołanie do dziedzictwa „małych ojczyzn”. To najbliższe środowisko, z którym człowiek czuje się emocjonalnie związany składa się zarówno z krajobrazów, ludzi, przyrody, lokalnej tradycji, jak i szeroko rozumianej kultury. Mała ojczyzna jest również podstawą więzi szerokich, takich, jakie jednostka może odczuwać wobec regionu lub ojczyzny. Do dziedzictwa małych i dużych ojczyzn odwołuje się wiele instytucji i środowisk, zwracając uwagę na konieczność zachowania i przekazywania dziedzictwa kulturowego. Jest ono rozumiane przede wszystkim w kategoriach historii, czyli dziejów poprzednich pokoleń, żywej tradycji, folkloru, języka, zdobyczy kulturowych i dorobku w postaci pozostałości, zabytków oraz historii oralnej. Jest to bardzo istotnie zadanie szczególnie w regionach pogranicznych, w których tak trudno o spójność historyczną i gdzie niejednokrotnie zburzono tradycyjne, ukształtowane historycznie, wielonarodowe społeczności.

Celem niniejszego tomu jest spojrzenie na pogranicza z perspektywy historycznej oraz współczesnej; przyjrzenie się, jak budowana była tożsamość ludzi je zamieszkujących, jakie elementy się na nią złożyły. Dlatego też, w wielu publikowanych tu pracach znalazły się prezentacje wyników badania społeczności pogranicza, obejmujące zagadnienia: repatriacji, wysiedleń, migracji i reemigracji, relacji pomiędzy ludnością napływową a autochtoniczną. Pojęcie pogranicza nie jest związane tylko z polskimi pograniczami w ujęciu historycznym, ale i ze wszystkimi innymi pograniczami, także pozaeuropejskimi, w przeszłości i obecnie. Zakres terytorialny w prezentowanych pracach jest bardzo szeroki. Znalazły się w nim zarówno pogranicza polskie, jak i krajów odległych, m.in. Hiszpanii. Szczególne miejsce zajmują badania procesów zachodzących na pograniczach Polski w okresie po 1945 r. Powojenne zasiedlanie ziem pogranicza nie tylko stanowiło największe przemieszczenie ludności Polski, ale i innych krajów europejskich. Ponowne zorganizowanie Europy Środkowej i Wschodniej po II wojnie światowej pod względem politycznym i niespotykanych dotychczas niezwykle rozległych przesunięć ludności zwłaszcza w nowych granicach państw europejskich przyczyniło się do nowego obrazu i znaczenia słowa „pogranicza”. Utrwalone w przeszłości

pogranicza uległy deformacji, a jednocześnie ukształtowały się pogranicza nowe. Narodziły się nowe „małe ojczyzny”, rozpoczął się proces budowy nowej tożsamości na pograniczach. Mimo tych zmian, utrwalone w przeszłości wyznaczniki świadomości i tożsamości miały nadal ogromny wpływ na nowe relacje i poczucie więzi społecznych.

Od wielu lat na łamach Rocznika Lubuskiego toczy się dyskusja o wielokulturowości pogranicza zachodniego, o przeszłości i przyszłości pogranicza lubuskiego, jak również o edukacji w społeczeństwie wielokulturowym, o rozwoju badań na pograniczu śląsko-łużyckim w XVI-XX wieku. Oddawany do rąk Czytelników niniejszy tom I Rocznika Lubuskiego wyraźnie wpisuje się w ten cykl publikacyjny.

Bogumiła Burda, Małgorzata Szymczak